

Розділ 2

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.2\(60\).27-33](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.2(60).27-33)

УДК 332.14

Газуда Л.М., Готра В.В.

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті окреслено важливість розвитку сільських територій в сучасних умовах воєнного стану. Проаналізовано основні проблемні питання сільського розвитку та функціонування суб'єктів аграрного господарювання в Україні, що негативно впливають на загальний стан функціонування, можливості розширеного відтворення та підвищення рівня адаптивності сільських територій в умовах воєнного стану. Акцентовано увагу на необхідності продовольчого забезпечення як одного з пріоритетів формування національної безпеки країни. Обґрунтовано основні інструменти забезпечення дієвості регіональної політики розвитку сільських територій та аграрного господарювання.

Ключові слова: сільська територія, аграрне господарювання, напрями розвитку сільських територій в умовах війни, адаптивність розвитку сільських територій, інфраструктурне забезпечення сільських територій, диференціація розвитку сільських територій, ресурсний потенціал розвитку села, ефективний розвиток сільських територій.

Постановка проблеми. Процеси децентралізації влади та державного управління за останні роки спрямовані на вирішення проблем розвитку територій сільської місцевості, в цілому та подолання їх диференціації, зокрема. При цьому вагомим значення набуває вирівнювання соціально-економічних, демографічних, екологічних диспропорцій, що зумовлює необхідність наукового обґрунтування пропозицій та окреслення рекомендаційних підходів.

До традиційних проблемних аспектів розвитку, що прослідковуються в межах сільських територій протягом останніх років, відносяться скорочення кількості сільських поселень, послаблення їх демографічного потенціалу, руйнація соціальної інфраструктури, монофункціональний та сировинний характер сільської економіки, деформована структура сільськогосподарського виробництва, незавершеність процесів інвентаризації та

кадастрової оцінки земель, нерациональність природокористування тощо. Нині ситуація загострилася під впливом негативних кризових явищ, пов'язаних з військовими діями в країні, наслідком яких є подальше зниження платоспроможного попиту населення, загальне погіршення рівня життя в межах сільських територій, руйнування інфраструктури сільськогосподарського виробництва, під загрозою процес перероблення та зберігання продовольчої продукції, блокування експорту.

Україна наразі переживає складні часи, коли на тлі бойових дій та постійних обстрілів відбулася деформація економічної системи країни та її регіонів. Відмічені процеси в значній мірі вплинули на забезпечення національної економічної безпеки держави, передусім негативні тенденції стосуються важливих індикаторів економічного розвитку, а саме рівня ВВП, споживчої інфляції, тобто всіх макроекономічних показників, як індикаторів життєвого рівня населення.

Окреслені проблеми негативно впливають на загальний стан функціонування, можливості розширеного відтворення та підвищення рівня адаптивності сільських територій в умовах воєнного стану, що в подальшому посилюватиме диференціацію їх розвитку. З огляду на зазначене, в сучасних умовах господарювання, актуалізації набувають питання розроблення дієвих механізмів та науково-обґрунтованих

©Газуда Л.М., д.е.н., професор, професор кафедри економіки і підприємництва, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», E-mail: lesya.gazuda@uzhnu.edu.ua

Готра В.В., д.е.н., професор, професор кафедри економіки і підприємництва, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», E-mail: viktoriya.hotra@uzhnu.edu.ua

підходів до забезпечення розвитку сільських територій України та ефективного використання їх ресурсного потенціалу, передусім на територіях, де не проводяться військові дії, і які нині повинні стати локомотивом розвитку економіки держави, в цілому.

Мета статті полягає в узагальненні підходів до забезпечення ефективного функціонування та розвитку сільських територій України в умовах воєнного стану.

Аналіз публікацій. Проблематиці розвитку сільських територій присвячено значну кількість праць вітчизняних науковців, серед яких: М. Газуда, В. Готра [3; 4], Л. Газуда [20; 2; 19], Ю. Лупенко, М. Малік, О. Булавка [18], М. Орлатий, І. Гнибіденко, І. Демчак [13], О. Павлов [8], П. Саблук, В. Юрчишин [14], М. Талавири [18] та ін. Проте, попри значну кількість наукових досліджень стосовно розвитку сільських територій, проблем подолання їх диференціації у контексті процесів децентралізації та військових дій, подальших досліджень потребують окреслення підходів до підвищення рівня адаптивності сільського розвитку та аграрного господарювання, передусім в частині продовольчого забезпечення в умовах нових викликів.

Виклад основного матеріалу. Формування комплексного підходу до вирішення проблемних питань розвитку територій сільської місцевості зумовлює необхідність співпраці державних органів влади, органів місцевого самоврядування та територіальної громади, в цілому. В контексті зазначеного постає завдання до збереження соціальних стандартів життя в країні та її регіонах. При цьому вагомого значення набуває максимальне нівелювання диспропорцій у розвитку окремих сільських територій. Відповідно до цього, виникає потреба у формуванні чітких, прозорих і науково-обґрунтованих організаційно-економічних механізмів забезпечення розвитку досліджуваних територій.

Дослідженням виявлено негативні тенденції стосовно дієвості державного управління у сфері розвитку сільських територій України та її регіонів, яке часто має декларативний характер. Водночас регулювання розвитку сільських територій на мезорівні формується під впливом децентралізаційних процесів на основі отриманої місцевими органами значної автономії у прийнятті відповідних управлінських рішень, через делегування повноважень і бюджетних надходжень від державної влади безпосередньо органам місцевого самоврядування. Зазначені процеси спрямовані на розв'язання проблемних

питань села, передусім це стосується сучасної медицини і освіти, доступності медичних, соціальних, комунальних та інших послуг для сільських мешканців, будівництва якісних доріг, інфраструктури. До переліку основних проблем сільського розвитку відносяться також недосконалість законодавства та суперечливість щодо визначення повноважень ключових суб'єктів, передусім це стосується законодавчого базису соціально-економічного розвитку сільських територій, зокрема проекту Закону України „Про планування територіальної інфраструктури сільської місцевості” [9] та проекту Закону України „Про упорядкування сільської поселенської мережі” [11]. Крім цього, потрібно акцентувати увагу на необхідності підвищення рівня кваліфікації та досвіду представників органів місцевого самоврядування, якості програмної документації стосовно формування перспектив розвитку сільських територій, залучення та активізації громадської участі у вирішенні проблем розвитку села, інформаційної грамотності сільських мешканців, довіри до органів влади. Отже, вирішення проблем розвитку сільських територій сприятиме відродженню досліджуваних територій, формуванню їх привабливості й підвищенню престижності проживання на селі.

Аналіз існуючої практики регіональної політики дозволяє стверджувати, що основними її інструментами є: програмування регіонального розвитку, міжбюджетні відносини, транскордонне співробітництво, грантові програми, субвенції та дотації, а також централізовані капітальні вкладення в об'єкти інфраструктури села.

Дослідженням виявлено, що подолання проблем диспропорційного розвитку сільських територій, передусім пов'язано з продовольчим забезпеченням населення країни та її регіонів. В умовах військового стану продовольче забезпечення є одним з пріоритетів формування національної безпеки країни, незалежно від того, що ведення сільського господарства і його розвиток в межах сільських територій передбачає вирішення й інших складних питань соціально-економічного й екологічного характеру. Адже сутнісне розуміння розвитку сільських територій окреслює необхідність функціонування відповідної інфраструктури, яка є основою формування потенційних можливостей розвитку територій сільської місцевості, підвищення добробуту і благополуччя сільських мешканців як на коротко-, так довгострокову перспективу.

У процесі дослідження акцентовано увагу на необхідності вирівнювання рівня диференціації розвитку сільських територій, передусім за допомогою реалізації заходів стосовно забезпечення ефективного використання державного бюджету і доходів місцевих бюджетів; формування спеціальних фондів розвитку сільських територій, як за рахунок залучення спонсорів, меценатів та інвесторів, так і за рахунок коштів місцевих мешканців. В сучасних умовах основними джерелами фінансування і запровадження механізму державного управління щодо подолання диференціації сільських територій повинно стати запровадження, за рішенням державних органів влади та органів місцевого самоврядування, спеціального режиму оподаткування суб'єктів господарювання, дерегуляція та спрощення дозвільної системи, митних процедур і платежів, кооперація територіальних громад у сфері сільськогосподарського виробництва, активізація діяльності сільськогосподарських дорадчих служб тощо.

Крім цього, доцільним є задіяння гнучкої системи стимулювання несільськогосподарської зайнятості, що включає такі форми державної підтримки, як: пільгове оподаткування і спрощення процедури реєстрації малих і середніх підприємств; доступне кредитування на селі, пільгове мікрокредитування; формування позитивного ставлення суспільства до підприємництва на селі; підвищення адаптивності господарювання на селі до ринкових умов шляхом здійснення інформаційно-освітніх заходів; державне сприяння розвитку сільського і “зеленого” туризму шляхом вдосконалення нормативно-правової бази і популяризації туристичного потенціалу держави та її регіонів; стимулювання до збільшення частки сільського населення за рахунок внутрішньо переміщених осіб, підвищення рівня поінформованості сільських мешканців і доступ до сучасних комунікаційних технологій тощо.

Вагомий вплив на розвиток сільських територій справляє стан їх інфраструктурного забезпечення, який в Україні характеризується окремими проблемними аспектами, зокрема не належним дорожньо-транспортним сполученням, недостатньою кількістю об'єктів ринкової, фінансової, підприємницької, інноваційної, соціальної, побутової, комунікаційної та культурної інфраструктури. Це в свою чергу перешкоджає розвитку підприємницької

діяльності, створенню міжгосподарських кластерів, налагодженню транскордонного співробітництва і подальшому поглибленню диференціації розвитку сільських територій. Негативні тенденції розвитку зумовлюють ситуацію, коли території сільської місцевості втрачають привабливість до проживання в їх межах, і як результат – різке зменшення кількості населених пунктів, і відповідно чисельності сільського населення.

Акцентування уваги до проблемних питань розвитку сільських територій за останні десятиріччя здійснювалося багатьма науковцями. Так, наукові пошуки В. Терещенка [13, с. 29] засвідчують, що за останніх 50 років з мапи України зникло 13,5 тис. сільських населених пунктів, або кожне третє село. Негативними тенденціями стосовно зменшення кількості сільських населених пунктів відмічалися 1980-1990 рр., де щорічно зникало 85 сіл. Відмічені тенденції, в меншій мірі, стосувалися 1990-2000 рр. – 65 од. Різке зменшення кількості сіл відбулося за період 2000-2010 рр., яке становило 282 од. За останнє десятиліття (2011-2021 рр.) темпи зниження їх кількості дещо уповільнилися (78 сіл) (табл. 1).

Доцільно відмітити, що за останній період відбулися реорганізаційні заходи з територіального упорядкування. Так, відповідно до Постанови № 3650 „Про утворення та ліквідацію районів” прийнятої Верховною Радою України 17 липня 2020 р. відбулося реформування адміністративно-територіального устрою субрегіонального рівня (районів). При цьому було ліквідовано 490 і 136 районів. Реорганізація районів розпочалася з грудня 2020 р., після того, як набув чинності закон про розмежування повноважень і ресурсів між районами та громадами [12]. Відбулася функціональна збалансованість повноважень, більшість з яких перейшла саме до об'єднаних територіальних громад від органів влади районного рівня.

Таким чином, як свідчать дані статистики, за роки незалежності України втрачено 473 сільських поселень, водночас суттєво скоротилася кількість сільських мешканців. Так, за відмічений період суттєво знизилася показники середньої людності сільського населення. Якщо, на період 1991 р. на одне поселення в середньому припадало 584 особи, то на початок 2021 р. 445 осіб, а це у 1,3 рази менше до аналізованого періоду.

**Кількість адміністративно-територіальних одиниць України
за період 1970-2021 рр.***

(на початок року)

Роки	Міста, од.	Селища міського типу, од.	Райони, од.	Сільські ради/ Об'єднані територіальні громади од.	Сільські населені пункти, од.	Кількість жителів з розрахунку на одну сільську раду/ територіальну громаду***, осіб	Середня людність сільського поселення, осіб
1970	385	857	476	8571	31410	2328	683
1979	406	901	477	8503	29806	2258	646
1989	434	927	479	8878	28768	1926	595
1990	436	927	479	8996	28804	1846	589
1991	436	925	481	9211	28845	1673	584
2000	448	894	490	10253	28739	1536	560
2001	451	893	490	10263	28651	1551	557
2010	459	885	490	10278	28457	1395	504
2011	459	885	490	10278	28450	1402	507
2020	461	882	490	841***	28376	15176	450
2021	461	882	140**	1469***	28372	8597	445

* Сформовано і розраховано за джерелами: [13, с. 39; 17, с. 23, 30; 2, с. 31; 13, с. 331; 14, с. 23, 30].

** Реорганізація районів розпочалася з грудня 2020 р.

*** Згідно розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р., громади визначено адміністративно-територіальними одиницями базового рівня [10].

Дослідження підтверджує, що станом на початок листопада 2021 р. в Україні існувало 542 „мертві” села, де офіційно немає жодного зареєстрованого мешканця [5]. Проте у підсумку статистика безлюдних сіл може мати вкрай негативні тенденції, оскільки значна їх кількість не знята з державного обліку. Серед основних проблем розвитку сільської поселенської мережі можна відмітити як міграцію сільського населення, в більшій мірі сільської молоді, так і адміністративні маніпуляції, в контексті яких у 60-70 рр. минулого століття здійснювалася політика „неперспективних” сіл, які об'єднувалися з так званими „центральноними садибами”, а також переселення мешканців із зони радіаційного забруднення та ін. [13]. Нині проблеми сільського розвитку посилилися через низьку зайнятість населення, міграційні процеси, пов'язані з виїздом працездатного населення за кордон, особливо катастрофічних розмірів набувають процеси вимушеної міграції в умовах воєнних дій в Україні.

Сфера аграрного господарювання є основою життєзабезпечення сільських мешканців, що справляє вагомe значення у формуванні збалансованого розвитку територій сільської

місцевості, регіонів та країни, в цілому. Однак, в умовах воєнного стану ускладнюються процеси аграрного господарювання, передусім на окупованих територіях, або ж на лінії фронту, що має перманентний характер змін. В таких умовах, як свідчать інформаційні дані, складним є процес коригування посівів озимих сільськогосподарських культур засіяних під урожай 2022 р. До прикладу, якщо у 2021 р. було посіяно 192 тис. га ярої пшениці, то в поточному році – майже 200 тис. га; сої – 1300 тис. га та близько 1250 тис. га відповідно. Тенденції змін у розвитку ринку сільськогосподарської продукції стосуються окремих експортоорієнтованих культур, зокрема соняшнику, посіви якого за минулий період (2021 р.) суттєво скоротилися на 1809,7 тис. га (в цілому 4700 тис. га). Це ж стосується й посівів кукурудзи, які з 5500 тис. га (2021 р.) скоротилися до 4600 тис. га (2022 р.), передусім це пов'язано з тим, що кукурудза є складнішою в логістиці [7]. Сучасні прогнозні оцінки зарубіжних експертів також торкаються негативних тенденцій щодо вирощування кукурудзи, які наголошують на тому, що відмова від вирощування вказаної культури стане світовим трендом в сезоні 2023р., де причиною є

необхідність в її досушуванні, що потребує багато енергії, зокрема газу[1].

При певних позитивних зрушеннях в розвитку сільської місцевості переважна більшість населення України позбавлена можливості отримання якісних соціально-побутових, медичних і культурних послуг, які на значно вищому рівні надаються в містах і відповідних районних центрах. Такий стан інфраструктури сільських територій в значній мірі обмежує можливості їх розвитку, є причиною дисбалансу і недосконалої умов їх розвитку відповідно до сучасних вимог і потреб села. Стосовно розвитку аграрної сфери, в умовах воєнного стану, значні негативні тенденції стосуються неможливості довгострокового планування сільськогосподарського виробництва, матеріально-технічного забезпечення, зокрема гостро постає завдання у формуванні резервів пально-мастильних матеріалів. Водночас необхідністю зумовлюється чітке окреслення підходів до формування структури посівних площ сільськогосподарських культур

зорієнтованих передусім на забезпечення внутрішнього ринку продовольчої продукції, а також підвищення рівня адаптивності сільськогосподарського виробництва до нових умов господарювання.

Отже, у процесі дослідження обґрунтовано підходи до забезпечення розвитку сільських територій в умовах нових викликів, зокрема воєнного стану.

В контексті зазначеного зумовлюється необхідність пошуку новачійних підходів до забезпечення сільського розвитку, ефективного функціонування аграрної сфери, передусім формування продовольчої безпеки країни. Вагомим значення набуває поєднання зусиль всіх учасників процесу формування зазначеної вище безпеки, що проявляється передусім у злагодженому механізмі функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів аграрного господарювання й територіальних громад, в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрії країн ЄС будуть відмовлятися від вирощування кукурудзи – прогноз. URL: <https://superagronom.com/news/15970-agrariyi-krayin-yes-budut-vidmovlyatisya-vid-viroschuvannya-kukurudzi--prognoz>.
2. Газуда Л. М., Ерфан В. Й., Газуда С. М. Сільський розвиток регіону. Монографія. Ужгород: Видавництво ФОП Сабов А. М., 2015. 251 с.
3. Готра В.В. Вплив процесу децентралізації на розвиток сільських територій / В.В. Готра, А.Я. Ковач // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – 2021. - Вип. 1. – С. 30-37.
4. Готра В.В. Вплив повномасштабної війни на агропромислове виробництво України / В.В. Готра, Ігнатко М.І.// *Moderní aspekty vědy: XXII. Díl mezinárodní kolektivní monografie/ Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.*, 2022. str. 173-181.
5. Мертві села України: рейтинг регіонів за кількістю вимираючих сіл. URL: <https://zemliak.com/reityngy/1389-mertvi-sela-ukrajini-reyting-regioniv-za-kilkistyuvimirayuchih-sil-spiski>
6. Основні пріоритети Спільної аграрної політики (САП) країн ЄС. Закону України. URL: <http://www.amdi.org.ua/uk/home/amdi-news/21-news/300-the-main-prioritie>
7. Особливості функціонування аграрного сектора економіки України в умовах війни//Національний інститут стратегічних досліджень. URL: niss.gov.ua 9а
8. Павлов О. І. Сільські території України: функціонально-управлінська модель : [монографія]. Одеса : Астропринт, 2009. 344 с.
9. Про планування територіальної інфраструктури сільської місцевості// Проект Закону України. URL: <http://www.google.com.ua/url?url=http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/w>
10. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні//Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#Text>
11. Про упорядкування сільської поселенської мережі // Проект Закону України. URL: <http://www.google.com.ua/url?url=http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/web>
12. Реформування адміністративно-територіального устрою субрегіонального рівня (районів). URL: <https://decentralization.gov.ua/new-rayons>
13. Розвиток сільських територій України (1990-2010 роки) : [монографія]/ М. К. Орлатий, І. Ф. Гнибіденко, І. М. Демчак та ін.; за ред. М. К. Орлатого. К. : НДІ "Укragропромпродуктивність", 2012. 752 с.
14. Саблук П.Т., Юрчишин В.В. Розробка аграрної доктрини України// Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: інформ. аналіт. зб. К.: ІАЕ УААН, 2010. 625 с.
15. Статистичний щорічник України за 2010 рік/Державна служба статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. К. : ТОВ "Август Трейд", 2011. 559 с.

16. Статистичний щорічник України за 2019 рік/Державна служба статистики України; за редакцією І. Є. Вернера. Київ. 2020. 465 с.
17. Статистичний щорічник України за 2020 рік/Державна служба статистики України; за редакцією І. Є. Вернера. Київ. 2021. 455 с.
18. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року/[Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка. К. : ННЦ ІАЕ, 2020. 60 с.
19. Талавіря М.П., Газуда Л.М., Газуда М. В. Перспективи розвитку біоекономіки замкнутого циклу в Україні //Геополітика України: історія та сучасність: збірник наукових праць. 2021. Вип 2(27). С.128-138.
20. Hazuda M. V., Hotra V.V., Hazuda L. M. Activation of convergence and integration of rural border areas//Економічний часопис-XXI. 162(11-12)'2016. С. 18-21.

REFERENCES

1. Ahrariyi krayin YES budut' vidmovlyatysya vid vyroshchuvannya kukurudzy – prohnaz [Farmers of the EU countries will refuse to grow corn - forecast]. (n.d.). Retrieved from: <https://superagronom.com/news/15970-agrariyi-krayin-yes-budut-vidmovlyatysya-vid-viroshchuvannya-kukurudzi--prognaz> [in Ukrainian].
2. Hazuda, L. M., & Erfan, V. Y., & Hazuda, S. M. (2015). Sil's'kyi rozvytok rehionu. Monohrafiya [Rural development of the region. Monograph]. Uzhhorod: Vydavnytstvo FOP Sabov A. M. [in Ukrainian].
3. Hotra. V. V. (2021). Vplyv protsesu detsentralizatsiyi na rozvytok sil's'kykh terytoryi [The impact of the decentralization process on the development of rural areas]. Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Ekonomika – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economics, 1, 30-37 [in Ukrainian].
4. Hotra, V. V. (2022). Vplyv povnomasshtabnoyi viyny na ahropromyslove vyrobnytstvo Ukrayiny [The impact of a full-scale war on the agricultural production of Ukraine]. Proceedings from: Moderní aspekty vědy: XXII. Díl mezinárodní kolektivní monografie. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. (pp. 173-181) [in Ukrainian].
5. Mertvi sela Ukrayiny: reytnh rehioniv za kil'kisty vymyayuchykh sil [Dead villages of Ukraine: ranking of regions by the number of dying villages]. (n.d.). Retrieved from: <https://zemliak.com/reityngy/1389-mertvi-sela-ukrajini-reyting-regioniv-za-kilkisty-vimirayuchih-sil-spiski> [in Ukrainian].
6. Osnovni priority Spil'noyi ahrarnoyi polityky (SAP) krayin YES. Zakonu Ukrayiny [he main priorities of the Common Agricultural Policy (CAP) of the EU countries. Law of Ukraine]. (n.d.). Retrieved from: <http://www.amdi.org.ua/uk/home/amdi-news/21-news/300-the-main-prioritie> [in Ukrainian].
7. Osoblyvosti funktsionuvannya ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrayiny v umovakh viyny [Peculiarities of the functioning of the agrarian sector of the economy of Ukraine in the conditions of war]. (n.d.). Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen' - National Institute of Strategic Studies. Retrieved from: niss.gov.ua [in Ukrainian].
8. Pavlov, O. I. (2009). Sil's'ki terytoriyi Ukrayiny: funktsional'no-upravlins'ka model' [Rural territories of Ukraine: functional and management model]. Odesa: Astroprint [in Ukrainian].
9. Pro planuvannya terytorial'noyi infrastruktury sil's'koyi mistsevosti. Proekt Zakonu Ukrayiny [On planning the territorial infrastructure of rural areas. Project of the Law of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.google.com.ua/url?url=http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/w> [in Ukrainian].
10. Pro skhvalennya Kontseptsiyi reformuvannya mistsevoho samovyraduvannya ta terytorial'noyi orhanizatsiyi vlady v Ukrayini. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 1 kvitnya 2014 roku № 333-r. [On the approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 1, 2014, № 333-p]. (2014). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-r#Text> [in Ukrainian].
11. Pro uporyadkuvannya sil's'koyi poselens'koyi merezhi. Proekt Zakonu Ukrayiny [On streamlining the rural settlement network. Project of the Law of Ukraine]. (n.d.). Retrieved from: <http://www.google.com.ua/url?url=http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/web> [in Ukrainian].
12. Reformuvannya administratyvno-terytorial'noho ustroyu subrehional'noho rivnya (rayoniv) [Reforming the administrative-territorial system of the sub-regional level (districts)]. (n.d.). Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/new-rays> [in Ukrainian].
13. Orlaty M. K. (Eds.) (2012). Rozvytok sil's'kykh terytoriy Ukrayiny (1990-2010 roky) [Development of rural areas of Ukraine (1990-2010)]. K.: NDI «Ukrahropromproduktyvnist'» [in Ukrainian].
14. Cabluk, P.T., & Yurchyshyn, V.V. (2010). Rozrobka ahrarnoyi doktryny Ukrayiny [Development of the agrarian doctrine of Ukraine]. Ahropromyslovyy kompleks Ukrayiny: stan, tendentsiyi ta perspektyvy rozvytku: inform. analit. zb. – Agro-industrial complex of Ukraine: state, trends and prospects of development: information collection. K.: IAE UAAN [in Ukrainian].

15. Osaulenko, O. H. (Eds.) (2011). Statystychnyy shchorichnyk Ukrainy za 2010 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2010]. K.: TOV «Avhust Treyd» [in Ukrainian].
16. Verner, I. Ye. (Eds.) (2020). Statystychnyy shchorichnyk Ukrainy za 2019 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2019]. Kyiv [in Ukrainian].
17. Verner, I. Ye. (Eds.) (2021). Statystychnyy shchorichnyk Ukrainy za 2019 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2020]. Kyiv [in Ukrainian].
18. Lupenko, Yu.O. (Eds.) (2020). Stratehichni napryamy staloho rozvytku sil's'kykh terytoriy na period do 2030 roku [Strategic directions of sustainable development of rural areas for the period until 2030]. K.: NNTS IAE [in Ukrainian].
19. Talavyrya, M.P., & Hazuda, L.M., & Hazuda, M. V. (2021). Perspektyvy rozvytku bioekonomiky zamknuтого tsyклу v Ukraini [Prospects for the development of closed-loop bioeconomy in Ukraine]. Heopolityka Ukrainy: istoriya ta suchasnist': zbirnyk naukovykh prats' – Geopolitics of Ukraine: history and modernity: collection of scientific works, 2(27), 128-138 [in Ukrainian].
20. Hazuda, M. V., & Hotra, V.V., & Hazuda, L. M. (2016). Activation of convergence and integration of rural border areas [Activation of convergence and integration of rural border areas]. Ekonomichnyy chasopys - XXI – Economic journal-XXI, 162 (11-12), 18-21 [in Ukrainian].

Отримано 15.08.22